Trubka Hans Geyer, Vídeň 1675

Josef Sadílek

Hans Geyer Trumpet, Vienna 1675

Abstract: The torso of a trumpet from 1675, made in Vienna by Hans Geyer the Elder, is an important object of research into the production of brass instruments in Vienna from the organological and art historical point of view, as well as from the practical point of view for the historically informed interpretation of early music. It is the only known surviving example of a trumpet from the workshop of this master, whose instruments were used in the second half of the 17th century in the most important musical centres of Central Europe, especially the Imperial Court Orchestra in Vienna and the Bishop's Court Orchestra in Kroměříž. As the shape of the bell of the natural trumpet underwent a significant stage of development in the last quarter of the 17th century, which had a significant impact on the sound characteristics of these instruments, the trumpet described here gives us a very precise idea of the sound ideal of the compositions of the time in the territory in question. Equally important is the comparison of this particular instrument with the surviving instruments of the time from Nuremberg, a place which at that time was still dominant in the production of brass instruments.

Keywords: Trumpet, Hans Geyer, Vienna, Kroměříž, Most, Nurnberg, Regional Museum and Gallery in Most, Pavel Josef Vejvanovský, Hieronymus Starck

Úvod

V Oblastním muzeu a galerii v Mostě je uložena trubka vyrobená ve Vídni roku 1675 Hansem Geyerem starším (1632–1687). Jak a kdy přesně se tato trubka dostala do sbírek mosteckého muzea, se mi nepodařilo zjistit. V přírůstkové knize, která je nově vedena od roku 1986, je uvedeno datum nabytí 26. 3. 1970.[1] Jde o převedení záznamu ze staršího a mně neznámého zdroje, přičemž úplně chybí jakýkoli údaj o původní lokaci a způsobu nabytí. Podle ústního podání zaměstnanců muzea měla tato trubka pocházet z dnes již neexistujícího minoritského kláštera v Mostě, případně z výbavy mosteckého děkanského kostela, a do sbírek měla přijít v souvislosti s asanací původního města Mostu v důsledku rozhodnutí o chystané povrchové těžbě uhlí na daném území. Všechny tyto údaje jsou ale takřka neověřitelné a také jakýkoli údaj o tom, jak a kdy se případně dostala Geyerova trubka do výbavy zmíněných mosteckých kostelů, zcela chybí. Důležitá je ale skutečnost, že se jedná o doposud jediný známý, byť jen částečně dochovaný exemplář trubky z dílny tohoto mistra. V expozici Uměleckohistorického muzea ve Vídni (Kunsthistorisches Museum Wien) sice nalezneme dvojici trubek Hanse Geyera z roku 1690,[2] jde však o Hanse Geyera mladšího (kolem 1660–1705), jednoho ze synů zhotovitele trubky z mosteckého muzea, Hanse Geyera staršího. Z dílny Hanse Geyera staršího je v současnosti známo pouze těchto několik prací: tenorový pozoun z roku 1671, uchovávaný ve vídeňském Uměleckohistorickém muzeu, dva tenorové pozouny z roku 1676, v Zámeckém muzeu v Linci (Schloßmuseum Linz), a věnec korpusu s Geyerovou signaturou a letopočtem 1671 na basovém pozounu vyrobeném v roce 1607 Simonem Reichardem v Norimberku, který byl roku 1671 opraven Hansem Geyerem ve Vídni a dnes je součástí sbírek Německého národního muzea v Norimberku (Germanisches Nationalmuseum, Nürnberg).[3]

Význam exempláře trubky Hanse Geyera z mosteckého muzea spočívá v získání nových poznatků o výrobě žesťových nástrojů v 17. století ve Vídni a možnosti srovnání dochovaných parametrů tohoto nástroje s nástroji norimberské výroby té doby. Tyto poznatky mají také svůj praktický význam pro poučenou interpretaci hudby českých zemí a střední Evropy druhé poloviny 17. století, neboť je doloženo, že navzdory tehdejšímu stále ještě dominantnímu postavení norimberského nástrojařství se v oblasti střední Evropy postupně prosazovaly i žesťové nástroje vídeňského původu. Například dochovaná korespondence olomouckého biskupa Karla Liechtensteina-Castelcorna (1624–1695) dokládá, že na kroměřížský dvůr byly trubky objednávány právě od Hanse Geyera z Vídně.

1 Číslo záznamu v přírůstkové knize 886/86, inventární číslo exponátu Hhn 020, určení provedl Dr. Jiří Melša.

2 Kunsthistorisches Museum Wien SAM252, SAM253.

3 Germanisches Nationalmuseum, Nürnberg MIR 148. Nejedná se o Geyerův nástroj ani falzum, nástroj byl vyroben v Norimberku v dílně Simona Reicharda, Geyerovou signaturou s letopočtem 1671 je označena pouze Geyerem vytvořená část korpusu s věncem, zatímco starší základ nástroje včetně snižce nese nezpochybnitelné znaky dílny Simona Reicharda (cechovní značka a letopočet 1607). Z toho vyvozuji, že Geyer při předpokládané opravě Reichardova nástroje pouze vyměnil neopravitelnou část za novou a řádně ji označil svojí vlastní signaturou.

Konkrétní doklady o objednávkách, dodání i cenách máme z let 1667, 1670 a 1685.[4] Na základě těchto údajů lze předpokládat, že jeden z nejvýznamnějších trubačů 17. století Pavel Josef Vejvanovský (1639–1693), který od roku 1665 až do své smrti stál v čele biskupské dvorní kapely v Kroměříži, téměř jistě hrál na nástroje vyrobené Hansem Geyerem starším, což význam jediné známé dochované Geyerovy trubky z mosteckého muzea umocňuje. Informace získané ze zkoumání exempláře trubky Hanse Geyera z muzea v Mostě proto mohou být doplněním dosavadních znalostí nejen o nástrojích samotných, ale v širších souvislostech i o hudbě a hudební praxi 17. století v oblasti střední Evropy.

Vztah norimberského a vídeňského nástrojařství

Norimberk, ležící na jedné z nejdůležitějších křižovatek obchodních cest v Evropě, byl více než 300 let nejvýznamnějším místem výroby mosazi a mosazných výrobků s takřka monopolním obchodním postavením. Základ pro úspěšný rozvoj a prosperitu norimberských řemesel a obchodu položil roku 1219 císař Friedrich II. prohlášením města za říšské město s rozsáhlými svobodami pro městskou radu při vytváření obchodních podmínek ve městě.[5] Norimberk držel rozsáhlá práva k dolování nerostů v blízkém i vzdálenějším okolí a tím měl zajištěný dostatečný přísun rud mědi a zinku, dvou základních surovin pro výrobu mosazi, která svými estetickými a fyzikálními vlastnostmi byla určena k výrobě luxusních předmětů (např. lustry, svícny, astroláby, kompasy, dalekohledy) a především byla a dodnes stále je nejvhodnějším a nejpoužívanějším materiálem pro výrobu žesťových nástrojů. Produkce mosazi byla městskou radou prostřednictvím sofistikovaného systému vztahů mezi vysoce specializovanými řemeslníky přísně kontrolována. Totéž platilo i o stanovení kontingentů produkce tak, aby byla uspokojena v první řadě nutná spotřeba norimberských řemeslníků, a teprve poté bylo dovoleno materiál prodávat dál za hranice města. Znamenalo to, že mosaz byla mimo Norimberk velmi nedostatkovým materiálem, navíc byla její výroba až do 19. století po technologické stránce velice náročná. Proto nepřekvapuje, že zatímco kolem roku 1650 pracovalo v Norimberku paralelně na 20 (!) výrobců žesťových nástrojů,[6,7] mimo Norimberk byla

[4] Zuzana Orálková – Soňa Topičová – Kryštof Kouřil. *Komunikační síť biskupa Karla z Lichtensteinu-Castelcorna (1624–1695)*. Olomouc: Vydavatelství Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci, 2019, s. 115, příloha s. 1781, 1782.

[5] Sigmund Benker – Andreas Kraus (Hrsg.). *Geschichte Frankens bis zum Ausgang des 18. Jahrhunderts*. 3. Auflage. München: C. H. Beck, 1997.

[6] Norbert Neubauer. „Nürnberger Trompetenbaukunst". In: *Musikinstrumentenbauer, Freistaat Bayern*. Berlin: DAKAPO Pressebüro Regina J. Hoffmann-Baumann, 2010. Podle mého názoru Neubauerem uváděný počet výrobců kolem roku 1650 zjevně zahrnuje všechny výrobce dohromady, včetně tovaryšů a učňů, ale také vyučených nástrojařů, kteří vzhledem k velmi přísným cechovním pravidlům z nějakého důvodu neměli nárok na získání titulu řádného mistra.

[7] Roku 1625 byl v Norimberku založen cech výrobců trubek a pozounů, přičemž městská rada stanovila maximální počet cechovních mistrů na šest. Více informací Edward Tarr. *Die Trompete*. Bern: Hallwag AG, 1977, Schott's Söhne, Mainz 1984, 3. přepracované vydání 1994, str 59–60; a též Willi Wörthmüller. *Die*

z výše popsaných důvodů jakákoli výroba těchto nástrojů naprosto ojedinělá a co do velikosti produkce mizivá.[8]

Vídeň byla prvním místem, které norimberský monopol významně narušilo. Zatímco Norimberk těžil z výhod a rozsáhlých samosprávných pravomocí statusu říšského města, Vídeň se od roku 1438 stává hlavním sídelním místem císaře Svaté říše římské (s výjimkou doby panování Rudolfa II., který si za své sídlo zvolil Prahu).[9] Vysoké nároky na provoz a reprezentaci císařského dvora vytvořily předpoklad pro odbyt výrobků luxusní povahy, spojený se silnou motivací k jejich produkci přímo v sídelním městě. Ve druhé polovině 16. století se navíc vztahy mezi oběma městy ještě více zkomplikovaly kvůli jejich rozdílnému náboženskému vyznání. Norimberk se od roku 1525 stal přísně protestantským městem, ačkoli jeho okolí zůstalo katolické, a Vídeň naopak byla hlavním centrem habsburského protireformačního hnutí. Antagonismus mezi protestanty a katolíky tak mohl sehrát určitou roli ve snaze vídeňského dvora nespoléhat na Norimberk a vyrábět žesťové nástroje přímo ve Vídni. Norimberští si byli této situace vědomi, proto si svoji produkci nástrojů i samotných materiálů úzkostlivě střežili, což se jim poměrně dlouho dařilo, a výroba trubek a pozounů pro potřeby císařského dvora probíhala až do začátku 17. století výhradně v Norimberku. K roku 1515 je doloženo privilegium norimberské rodiny Neuschelů k používání zobrazení císařské koruny coby výrobní značky. Toto privilegium bylo následně jednotlivým členům rodiny císařem Karlem V. (1535, 1551) potvrzováno.[10] Po smrti posledního příslušníka rodiny Neuschelů přešlo toto privilegium na základě příbuzenského vztahu na norimberskou rodinu Schnitzerů a roku 1568 bylo Maxmiliánem II. této rodině opět potvrzeno.[11,12]

V roce 1609, kdy za vlády Rudolfa II. působila v Praze i početná císařská kapela, přijal norimberský mistr Simon Reichard (1580–?) nabídku práce u císařského dvora v Praze. To vyvolalo tak silný odpor jeho kolegů, že ho následujícího roku při návštěvě Norimberku odsoudili k trestu vězením za údajné vyzrazení obchodního tajemství. Po propuštění byl zbaven měšťanských práv a zároveň přinucen se i s rodinou z Norimberku vystěhovat.

Nürnberger Trompeten – und Posaunenmacher des 17. und 18. Jahrhunderts. Nürnberg: Mitteilungen des Vereins für Geschichte der Stadt Nürnberg, 1954, 1955.

8 Stručný přehled o vzniku a působení cechu výrobců trubek a pozounů v Norimberku je v publikaci Sabine Catharina Klaus. *Trumpets and other high Brass, Volume 1*. National Music Museum, University of South Dakota 2012, s. 94–95.

9 Stalo se tak v souvislosti s volbou římskoněmeckého krále 18. 3. 1438, kterým se stal Albrecht II.

10 William Waterhouse. *The New Langwill Index*. London: Tony Bingham, 1993, s. 280.

11 Markus Raquet – Klaus Martius. „The Schnitzer Family of Nurnberg and a Newly Rediscovered Trombone". *Historic Brass Society Journal*. 2007, 19, s. 11–24.

12 Österreichisches Staatsarchiv, Haus-, Hof-, und Staatsarchiv Reichshofrat, Gewerbe, Fabriksprivilegien 9, fol. 410–423.